

УДК 373.29

DOI:

**Марія Чепіль**, доктор педагогічних наук, професор,  
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти  
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

### ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ У ПОЛЬЩІ (1918–1939 РР.)

*У статті охарактеризовано концепції фізичного виховання дітей і молоді у міжвоєнний період Польщі. Їх фундаментом було поєднання компонентів фізичної культури – фізичного виховання, спорту, туризму. Спільним для них було те, що фізичне виховання мусить бути на п'єдесталі серед суспільних цінностей, щоб держава могла краще функціонувати. Фізичне виховання розглядалося на рівні з моральним та інтелектуальним, а інколи навіть було важливішим за них. Велику роль фізичне виховання відіграло у формуванні доброго громадянина. Акцентовано увагу на підручниках, на рухливих іграх і забавах, вправах, гімнастиці і спорті.*

**Ключові слова:** фізичне виховання; концепції; методика; активність; діти; молодь; Польща.

**Літ. 11.**

**Mariya Chepil**, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor  
Head of the General Pedagogy and Preschool Education Department  
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

### THEORETICAL PRINCIPLES OF PHYSICAL TRAINING OF CHILDREN AND YOUTH IN POLAND (1918–1939)

*The article scrutinizes the concepts of physical training of children and youth prevailing in the interwar Poland. Their emergence was influenced by the achievements of the Enlightenment, the consequences of the First World War, socio-economic and socio-political conditions. Two groups of concepts were pre-eminent, which represented the position of physicians and teachers on the one hand and a circle of politicians and military figures on the other. What they both had in common was that physical training had to be placed high among the social values. The foundation of these concepts was a combination of the following components of the physical culture – physical training, sports, tourism. The purpose of physical culture is to provide everyone with help and support, so that everyone could use their strength, abilities and capabilities to understand in depth the full life of public interest, so that everyone could become a competent citizen of the state and serve it (C. Dąbrowski)*

*R. Czyżewski's concept of physical training was based on the method of direct mobility. Its most important feature was the transition from mobile games to the introduction into their process of the advantages of the philosophical and educational form of the game. The essence was to select appropriate starting positions with previously selected auxiliary equipment (books, toy packs), which for students subsequently were to be the basis of their activity. E. Piasecki's theory, which treats the physical training as a set of physical exercises and procedures that help develop the natural abilities, the physical and spiritual spheres of the pupils for their own good, is scrutinized. The theory is not subservient to the practice, it only indicates the ways in which practice can take place: games, entertainment, sports, gymnastics, manual labour, mobile exercises. Entertaining exercises develop imagination, freedom, combine physical and mental features. Gymnastics can take place at different times and in different conditions, so it is the basis and important part of physical education. Folk games also play an important role in the physical development of children. W. Osmoliński's theory of physical training was that sports mobility and physical activity depended on the needs of a society that was developing among the world of civilization. The author substantiates the concepts of "physical training", "sports", "corporeal training", and game", "physiological activity", "mobility", "physical education", "physical endurance". Emphasis is placed on the teaching methods mastered by the teacher. Emphasis is placed on textbooks, mobile games and entertainment, exercises, gymnastics and sports.*

**Keywords:** physical training; concepts; methods; activity; children; youth; Poland.

**П**остановка проблеми. Фізичне виховання займає вагомe місце у формуванні особистості. Рухливі ігри і забави, спорт, фізична культура відіграють суттєву роль у фізичному вихованні підростаючого покоління. Технологічний і цивілізаційний поступ

зумовив трактування фізичного виховання у школі як "другорядного", мало значущого предмета. Сьогодні діти і молодь неохоче беруть участь в уроках фізичного виховання, а фізичне виховання підпорядковується інтелектуальному чи моральному. Але все між собою пов'язане – тіло

з розумом, розум з тілом, тому мусимо більше звертати увагу на фізичне виховання, усе залежить від здоров'я і фізичної кондиції самої людини. Діти неохоче вибігають на вулицю погратися, побігати, а більшість вільного часу проводять біля телефона і комп'ютера. Молодь сьогодні проводить вільний час інакше, а суттєвою різницею є використання під час ігор алкоголю, тютюну, наркотиків. Відсутність руху, вправ і загалом рухливої активності є причиною різних видів хворіб: ожиріння, проблеми з хребтом, серцем, дихальними шляхами, головокружінням, а також психічного характеру. Тому однією з проблем сучасного світу є мотивація дітей і молоді у рухливих іграх і забавах, фізичній підготовці, здоровому способі життя.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Проблема фізичного виховання дітей і молоді Польщі викликає зацікавлення в українських і польських дослідників. Історіографія дослідження є незначною. Використання народно-педагогічних методів і засобів у фізичному вихованні дітей обґрунтовують Н. Дічек, М. Дерек, Т. Пантюк. Фізичне виховання дітей у контексті теорії практики позашкільної освіти молоді у Польщі в 70-х рр. XIX – першій третині XX ст. розкриває Н. Савченко. Внесок благодійних товариств Польщі у фізичну підготовку та виховання дітей-сиріт досліджують Х. Дзюбинська, М. Чепіль, Ю. Яким. Теоретико-методичні засади соціального виховання дітей та молоді у Польщі висвітлюють С. Бадора, О. Карпенко, М. Перфільєва. Однак теорії фізичного виховання дітей і молоді у міжвоєнний період Польщі не знайшли ґрунтового висвітлення.

**Мета статті** – вивчити та узагальнити теоретичні засади фізичного виховання дітей та молоді міжвоєнний період Польщі.

**Вклад основного матеріалу.** У міжвоєнний період на зміст виховання загалом, і фізичного зокрема, мали вплив здобутки періоду Просвітництва, наслідки Першої світової війни, соціально-економічні та суспільно-політичні умови в Польщі. Усі ці чинники спричинили зародження концепцій фізичного виховання і спорту. Можемо виокремити дві групи концепцій, які репрезентували позицію лікарів і педагогів та коло політичних діячів і військових. Спільним для них було те, що фізичне виховання мусить бути на п'єдесталі серед суспільних цінностей, щоб держава могла краще функціонувати. Фундаментом цих концепцій було поєднання компонентів фізичної культури – фізичного виховання, спорту, туризму.

На формування і розвиток фізичної культури

означеного періоду значний вплив мала дискусія, яка виникла на з'їзді вчителів у 1919 р., а також на Першому конгресі спорту в 1923 р. Важливими осередками, які мали вплив на розвиток фізичної культури, були Міністерство здоров'я і Міністерство релігійних віросповідань і суспільної освіти. У цей період панувала засада, яка одночасно була потребою у гармонійному розвитку особистості шляхом фізичного виховання, що мало на меті розвиток і формування характеру у дітей та молоді. Фізична культура, підкреслював Ц. Домровський, є важливим елементом широко трактованої культури і на неї повинна бути звернена велика увага держави. Метою фізичної культури є надання кожному різної допомоги і підтримки, щоб кожен міг за допомогою своїх сил, здібностей і можливостей досягнути глибини повноцінного життя суспільного інтересу, щоб кожен став повноправним громадянином держави і служив їй [2, 111].

Великого значення фізичному вихованню і фізичній підготовці, яка може знадобитися у боротьбі на фронті під час вибуху війни у майбутньому, надавав Я. Зайонц. Такої ж думки дотримувалися багато військових офіцерів, які підкреслювали роль фізичного виховання і військової підготовки як основи здатності держави до захисту. Рівень фізичної культури у Польщі порівняно із західними країнами перебуває на досить низькому рівні, а обов'язок фізичного виховання так само важливий, як обов'язок початкового навчання. На його думку, добра підготовка і реалізація фізичного виховання є найкращим способом військової підготовки [2, 109–110].

Фізичне виховання у біолого-медичному напрямі трактував Є. П'ясецький, зазначаючи, що у вихованні велику роль відіграють здоров'я, готовність, активність, краса. У формуванні здоров'я важливим є дотримання гармонії між елементами організму, фізична підготовка охоплює насамперед рухливу активність. Готовність як елемент фізичного виховання передбачає удосконалення власних диспозицій організму за допомогою руху, відваги, формування сили волі, швидкості реакції, опанування інстинктів, протидія їм, карність тощо. Це означає, що фізичне виховання мало великий вплив на психіку людини. Краса, зазначав автор, пов'язана з пропорціями тіла, природною поставою і витонченістю руху [4, 370–373].

У теоретичному доробку В. Осмолінського суттєвим є виокремлення у людині фізичного і духовного елементів, значення фізичної культури у суспільному житті, професійній діяльності,

військовій підготовці. Фізична культура у професійній діяльності має бути ліками від усіх проблем як у лікувальній галузі, так і в психічній. З іншого боку, фізичне виховання формує кращого, здібнішого громадянина, який може віддати життя на користь держави, а водночас і доброго солдата. Спорт був відповіддю на потреби руху і фізичної активності, на потреби досягнення фізичної досконалості, боротьби, подолання власної слабкості, фізичних і психічних труднощів тощо. Завдяки заняттям спортом людина удосконалює свої індивідуальні риси. Спорт має бути введений у всіх школах як важливий елемент виховання, що відбувається через рух і фізичну активність. Спортивні клуби мають заохочувати молодь до участі у заняттях, приймати без проблем школярів, які не мають можливості займатися спортом і виконувати рухливі вправи у школі. Відсутність і заборона занять з фізичного виховання у школі тільки мотивують учнів до пошуку можливості займатися спортом і виконувати рухливі вправи за межами школи, зокрема у спортивних клубах. В. Осмолінський звертає увагу на роль медицини у заняттях спортом, особливо на надмірне тренування [2, 113–114].

Реалізація програми з фізичного виховання у початковій школі була досить складною, оскільки не вистачало вчителів, спортивного інвентаря. Учні могли користуватися тільки одним підручником “Методика гімнастики”, виданим у Варшаві (1918). Для батьків, здебільшого для матерів, опікунок і вихователів, було підготовлено чимало методичних матеріалів з проблеми гігієни і здоров’я дітей віком до трьох років [6].

У середній школі для фізичного виховання відведено 2 години на тиждень. Його метою було досягнення таких цілей:

- формування правильної постави тіла, естетики руху і зручності, відпрацювання уміння цільового використання набутих сил у процесі фізичного виховання;
- сприяння гармонійному й усесторонньому фізичному розвитку, зміцнення відірності й здоров’я на шкідливий вплив середовища;
- розвиток розумових здібностей, формування пам’яті, уваги і волі так, щоб вони розвивалися разом з розвитком дитини;
- формування відваги, характеру, витривалості, групової діяльності;
- формування у молоді бажання до активних і зацікавлених занять спортом, виконання рухливих вправ і рухливого перебування на лоні природи і використання набутого досвіду [10, 305].

В. Сікорський був прихильником усіляких

спортивних занять, багато часу приділяв фізичному вихованню у польських школах. Він критикував шкільну систему Швеції, використання методів фізичного виховання, а згодом вніс поправки до шкільної системи фізичного виховання. Він запропонував додаткову групу вправ, яка налічувала 12 видів, які мали різний характер (заспокійливі, корекційні, вправи реагування на знаки, ритмічні вправи, народні танці та ін.). Автор запропонував сім типів уроків для дівчат і хлопців відповідно до їхнього рівня розвитку. Крім гімнастики, на його думку, мають бути відведені години на рухливі забави та ігри, заняття спортом, екскурсії, а також десятихвилинні вправи перед початком занять у школі, кількахвилинні між заняттями [3].

У міжвоєнний період поширеною була концепція фізичного виховання Р. Чижевського. Визнання автору принесла методика безпосередньої рухливості, яка передбачала відхід від шаблону занять, притаманних тогочасній школі. Автор прагнув відійти від шаблонності, виконання і повторення за вчителем усіх рухливих вправ, від нав’язування спільного для всіх ритму і способу праці, від командування учнями тощо. Найважливішим у цій методиці був перехід від рухливих ігор до впровадження у їх процес переваг філософсько-виховної форми гри. Ця методика полягала на доборі відповідно підібраних вихідних позицій з раніше вибраним допоміжним інвентарем (книжки, пачки до іграшок та ін.), який для учнів згодом стає основою діяльності [10, 306].

Питання фізичної культури і здоров’я дітей і молоді розглядалися на III з’їзді делегатів вчителів початкових шкіл, який відбувся 1918 р. у Пйотркові Трибунальським. На ньому була запропонована програма обов’язкового семирічного навчання, демократизації і безплатного навчання [11, 116–118]. Однією із засад, висунутих секцією шкільної гігієни і фізичного виховання, було представлення фізичного виховання на рівні з іншими галузями наук, на рівні розумового виховання, аби воно стало такою ж частиною процесу виховання, як розумове. Звернуто увагу на те, щоб фізичне виховання було частиною шкільної програми, а заняття з фізичного виховання постійно відбувалися у різних типах шкіл. До навчального плану підготовки вчителів запроваджено як обов’язкову для вивчення теорію фізичного виховання [8, 6–7].

У міжвоєнний період теорією і практикою фізичного виховання займалися вчителі. Основою багатьох шкільних програм була популяризація здорового способу життя, суспільних і педагогічних функцій фізичного виховання для

дітей і молоді. У праці “Нарис теорії фізичного виховання” Є. П’ясецький трактує фізичне виховання як групу фізичних вправ і процедур, які допомагають розвинути природні здібності, фізичну і духовну сферу вихованця для його власного добра. Метою фізичного виховання є вправність, здоров’я, краса й активність. Вихованець повинен сформувати вміння виконувати рухи, які має вміти застосовувати у щоденному житті, у такій формі і з такою старанністю, витривалістю і швидкістю має їх засвоювати, з якою життя може від нього вимагати. Поняття “активність” пов’язане з досягненням мети, якою є фізична вправність, яку потрібно формувати і вдосконалювати за допомогою фізичних засобів. Працюючи однаково як над розумом, так і характером, треба сконцентруватися одночасно на удосконаленні естетики тіла і рухів. На думку автора, фізична і психічна сфера людини тісно пов’язані між собою, взаємозалежні. Теорія не служить практиці, лише вказує шляхи діяльності, через які практика може відбуватися: ігри, забави, спорт, гімнастика, ручна праця, рухливі вправи. Розважальні вправи розвивають яву, свободу, поєднують фізичні і психічні риси. Гімнастика може відбуватися у різний час і в різних умовах, завдяки чому вона є основою і важливою частиною фізичного виховання. Народні ігри також займають важливе місце у фізичному вихованні дітей. Є. П’ясецький уклав програму і методіку фізичного виховання молоді, стверджуючи, що кожна людина має сама проявляти активність у заняттях, а не тільки споглядати за спортивними видовищами [1, 145; 4, 372–373].

В. Сікорський обгрунтував роль і значення гімнастики за методикою Н. Букха, яка створює добрий настрій, регулює тиск крові, однак її вадою була швидка втомлюваність дітей. У жіночій гімнастиці автор пропонував практикувати спортивні вправи, ігри і забави, інструментальні вправи. Найкращим способом проведення занять є уроки, оскільки умови праці мають велике значення при добрій гімнастичних вправ і повинні сприяти концентрації зусиль. Урок складається з трьох частин (вступна, головна і кінцева), які мають бути пов’язані між собою і творити цілісність [10, 306].

На розвиток фізичного виховання мали вплив Я. Мидлярський і його праця “Студії над нормами рухливої витривалості молоді”, З. Гілевич і (“Теорія фізичного виховання”), В. Осмолінський і (“Теорія рухливої вправності”). Серед цих концепцій вирізняється теорія фізичного виховання В. Осмолінського, сутність якої полягала у тому,

що спортивний рух і фізична активність залежали від потреб суспільства, яке розвивалося серед цивілізаційного світу. Автором обгрунтовано поняття “фізичне виховання”, “спорт”, “тілесне виховання”, “гра”, “фізіологічна активність”, “рухлива активність”, “фізична освіта”, “фізична витривалість”. Фізичне виховання – це поступ, зумовлений виховною метою і знаннями дій на фізичну сферу, сферу побуту і на нервово-м’язові функції. Завдання вчителя – підібрати вправи відповідно до фізичних можливостей дитини. Фізичне виховання значною мірою залежить від методики навчання, якою володіє вчитель, від методів навчання та їх результативності. Фізичне виховання і спорт є важливими аспектами суспільного і народного життя. Спорт впливає на фізичну витривалість людини, на її характер, моральність, розум і має бути присутнім не тільки в школі, армії, підприємствах, але й доступний усім як дітям, молоді, так і дорослим.

У методичному плані цінною була концепція викладача Академії фізичного виховання Р. Чижевського. Гімнастичний метод безпосередньої мети руху передбачав перехід від простих занять-наслідувань і забав до чітко окреслених засад, правильності і схеми, де усі рухи мусять бути ретельно виконані [7]. Педагог хотів відійти від загальноприйнятих схем, ритуалів, сліпого командування, вимог поведінки. Його метод мотивував учнів до самостійності, експериментування, креативності мислення і творчої діяльності. Він пропонував не складні, зрозумілі для кожного вправи, які не потребували пояснення. Вправи призначалися для дітей різних вікових груп, різного рівня розвитку. Автор уважав, що його метод може мати застосування у дошкільній, сімейній, гімнастиці для дівчат і хлопців, жінок і чоловіків.

Педагоги підкреслювали суттєву роль батьків, вихователів і вчителів у фізичному вихованні, оскільки вони є найближчими особами, з якими діти проводять найбільше часу [5]. І саме вони формують навички здорового способу життя, заохочують і мотивують дітей до фізичної активності, до занять спортом і виконання вправ, тим самим підтримуючи важливе значення фізичного виховання для їхнього здоров’я.

У розвиток фізичного виховання значущим був внесок Польського медичного і гігієнічного руху, який займався благодійною діяльністю. На з’їздах (1925, 1933, 1937) зверталася увага на їхню різносторонню діяльність щодо фізичного виховання дітей і молоді, узагальнення просвітницької діяльності і педагогічного досвіду у цій царині [9]. Щодо фізичного виховання і шкільної гігієни зроблено такі висновки:

- у публічних і середніх школах системно впроваджено науку про здоров'я, доповнено підготовку вчителів на усіх рівнях освіти змістом фізичного виховання;

- розширено програму підготовки вчителів фізичного виховання, доповнено тематику завдань сфери патології шкільного віку з метою прищеплення цінностей фізичного виховання у школі щодо профілактики і здоров'я;

- організовано популяризаторську діяльність з фізичного виховання і гігієни, особливо серед дітей і молоді у невеликих містечках та сільській місцевості;

- акцентовано увагу на мотивацію й активну участь у фізичному вихованні у рамках військової підготовки, але без орієнтації за всяку ціну досягти найкращих спортивних результатів, встановлення рекордів;

- забезпечення відповідних оздоровчих і гігієнічних умов дітям і молоді під час будівництва школи;

- організаційно-методичне забезпечення діяльності літніх таборів;

- будівництво народних будинків, які забезпечували б усі життєві потреби та необхідні гігієнічні і спортивні обладнання;

- організація міжнародного конгресу, на якому буде обговорюватися питання розвитку міжнародного туризму [9, 89–90].

Більшість із запропонованих ідей реалізації фізичного виховання, на нашу думку, є актуальними і сьогодні.

**Висновки.** У міжвоєнний період на розвиток теорії фізичного виховання у Польщі мали вплив соціально-економічні та суспільно-політичні чинники, здобутки епохи Просвітництва, наслідки Першої світової війни. Виокремлено дві групи концепцій, які репрезентували позицію лікарів і педагогів та коло політичних і військових діячів. Поширеними були теорії Я. Зайонца, Ц. Домровського, В. Осмолінського, С. П'ясецького, В. Сікорського, Р. Чижевського. Їх фундаментом було поєднання компонентів фізичної культури – фізичного виховання, спорту, туризму. Спільним для них було те, що фізичне виховання мусить бути на п'єдесталі серед суспільних цінностей, щоб держава могла краще функціонувати. Фізичне виховання розглядалося на рівні з моральним та інтелектуальним, а інколи навіть було важливішим за них. Фізичне виховання відіграло велику роль у формуванні доброго громадянина. Теорія не служить практиці, лише вказує шляхи діяльності, через які практика може відбуватися: ігри, забави, спорт, гімнастика, ручна праця, рухливі вправи. Розважальні вправи розвивають увагу, свободу,

поєднують фізичні і психічні риси. Гімнастика може відбуватися у різний час і в різних умовах, завдяки чому вона є основою і важливою частиною фізичного виховання. Народні ігри також займали важливе місце у фізичному вихованні дітей. Значна увага приділялася методиці навчання, якою володіє вчитель (В. Осмолінський). У міжвоєнний період для дітей і молоді підготовлено низку підручників з теорії фізичного виховання.

**Перспективним напрямом** подальших наукових студій є діяльність інституцій і молодіжних, громадських товариств, організація і реалізація фізичного виховання дітей і молоді у різні історичні періоди.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Bielski J., Błada E. *Zdrowie i kultura fizyczna na przestrzeni dziejów*. Kraków: Impuls, 2014. 188 s.
2. Gaj J. *Koncepcje, uwarunkowania i efekty instytucjonalnej działalności w dziedzinie kultury fizycznej w Polsce w latach 1918–1939*. *Wychowanie fizyczne i sport*. 1993. № 4. S. 109–115
3. Gaj J. *Kultura fizyczna w Wielkopolsce na tle sytuacji gospodarczo-społecznej i politycznej (1918–1939)*. Poznań: WSWF, 1965. № 6. S. 25–48.
4. Dolata E. *Pisiecki Eugeniusz Witold*. *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Warszawa: Żak, 2005. T.IV. S. 369–373.
5. Modziankowska H. *Rozwój wychowania fizycznego i sportu w Polsce w latach 1914–1944*. *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce: Materiały na Plenum GKKFiT z okazji 100-lecia sportu polskiego*, Warszawa 1967. S. 63–140.
6. Nawrot-Borowska M. *Higiena małego dziecka w świetle poradników z początku XX wieku*. Bydgoszcz: Wyd. UKW, 1978. S.169–197.
7. Nowak I. *Sport szkolny w latach 1918–1939*. *Wychowanie fizyczne i sport*. 1996. № 4. S. 140–146.
8. Osmolski W. *Kształcenie kierowników wychowania fizycznego oraz powołanie i organizacja Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego*. *Żytnierz Wielkopolski*. 1927. № 19–20. S. 6–7.
9. Rotkiewicz M., Wilk S. *Wychowanie fizyczne i higiena szkolna w świetle zjazdów i wystaw lekarzy i przyrodników polskich. Cz. II (1918–1939)*. Warszawa: PWN, 1993. S. 89–97.
10. Strzyżewski S. *Tendencje w metodyce wychowania fizycznego w Polsce w latach 1918–1939*. *Wychowanie fizyczne i higiena szkolna*, 1988. № 36. S. 305–306.
11. Zieliński H. *Historia Polski 1914–1939*. Wrocław, 1983. 427 s.

REFERENCES

1. Bielski, J., & Blada, E. (2014). *Zdrowie i kultura fizyczna na przestrzeni dziejow* [Health and physical culture throughout history]. Krakow: Impuls, 188 p. [in Polish].
2. Gaj, J. (1993). *Koncepcje, uwarunkowania i efekty instytucjonalnej dzialalnosci w dziedzinie kultury fizycznej w Polsce w latach 1918–1939* [Concepts, conditions and effects of institutional activity in the field of physical culture in Poland in 1918–1939]. *Physical education and sport*, 4, pp. 109–115. [in Polish].
3. Gaj, J. (1965). *Kultura fizyczna w Wielkopolsce na tle sytuacji gospodarczo-spolecznej i politycznej (1918–1939)* [Physical education in Greater Poland against the background of the economic, social and political situation (1918–1939)]. Poznan: WSWF, Vol. 6, pp. 25–48. [in Polish].
4. Dolata, E. (2005). *Piasecki Eugeniusz Witold. Educational encyclopedia of the 21st century*. Warszawa: Żak, Vol. IV, pp. 369–373. [in Polish].
5. Modziankowska, H. (1967). *Rozwój wychowania fizycznego i sportu w Polsce w latach 1914–1944* [Development of physical education and sport in Poland in 1914–1944]. *From the history of physical culture in Poland: Materials of the Plenum on the occasion of the 100th anniversary of Polish sport*. Warszawa, pp. 63–140. [in Polish].
6. Nawrot-Borowska, M. (1978). *Higiena malego dzieicka w swietle poradnikow z poczatku XX wieku* [Hygiene of the small child in the light of guides from the beginning of the 20th century]. Bydgoszcz: Wyd. UKW, pp. 169–197. [in Polish].
7. Nowak, I. (1996). *Sport szkolny w latach 1918–1939* [School sports in 1918–1939]. *Physical education and sport*, 4, pp. 140–146. [in Polish].
8. Osmolski, W. (1927). *Kształcenie kierownikow wychowania fizycznego oraz powolanie i organizacja Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego* [Training of physical education managers and vocation and organization of the State Institute of Physical Education]. *Soldier of Greater Poland*, 19–20, pp. 6–7. [in Polish].
9. Rotkiewicz, M., & Wilk, S. (1993). *Wychowanie fizyczne i higiena szkolna w swietle zjazdow i wystaw lekarzy i przyrodnikow polskich. Cz. II (1918–1939)* [Physical education and school hygiene in the light of conventions and exhibitions of Polish doctors and naturalists]. P. II (1918–1939). Warszawa: PWN, pp. 89–97. [in Polish].
10. Strzyżewski, S. (1988). *Tendencje w metodyce wychowania fizycznego w Polsce w latach 1918–1939* [Tendencies in the methodology of physical education in Poland in 1918–1939]. *Physical education and school hygiene*, 36, pp. 305–306. [in Polish].
11. Zieliński, H. (1983). *Historia Polski 1914–1939* [History of Poland 1914–1939]. Wroclaw, 427 p. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 12.05.2020



*“Тільки втілення в життя мрії дитинства може принести щастя”.*

*Зигмунд Фрейд  
австрійський психолог*

*“Хто хоче багато досягти, повинен ставити великі вимоги”.*

*Йооганн Воольфганг фон Гете  
німецький поет, прозаїк, драматург*

*“Якщо бажаєте досягти в житті успіху, зробіть наполегливість своїм кращим другом, досвід – мудрим радником, обережність – старшим братом, а надію – ангелом-хоронителем”.*

*Джозеф Еддісон  
англійський письменник-есеїст, драматург, публіцист та політичний діяч*

